

Fatwa dalam Perundangan Islam dan Fungsinya Menangani Keperluan Hukum Semasa Menurut Siasah al-Syar'iyah

HASNAN KASSAN
JASRI JAMAL

ABSTRACT

Islamic laws is practicable since the period of Muhammad (s.a.w) until the Day of Here After. The gist of its teachings covers whole aspects of human life, fits all human activities at any time and places. As a result to the expansion and changes in human life, however , Muslims face unsolved problems due to vagueness of Hukum Syarak. This situation generates the need for fatwa Mufti to come out with concessus of hukum. With respect to the subject, this working paper will discuss on the concept of fatwa in Islamic laws and its significance according to siasah syar'iyah.

ABSTRAK

Syariat Islam merupakan satu syariat yang sesuai dipraktikkan semenjak ia diturunkan kepada Nabi Muhammad s.a.w hinggalah hari kiamat. Ajarannya merangkumi seluruh aktiviti dan kegiatan manusia dalam sebarang situasi dan zaman. Oleh kerana tabiat dunia yang sentiasa berubah dan berkembang dari semasa ke semasa, maka sudah pasti ada kalanya seorang Islam berdepan dengan masalah baru yang masih belum mempunyai hukum syarak yang jelas. Kebiasannya situasi seperti ini perlu kepada fatwa mufti bagi mendapatkan kepastian hukum. Oleh itu kertas ini akan membincangkan tentang konsep fatwa dalam perundangan Islam dan fungsinya menurut siasah syar'iyah.

PENDAHULUAN

Fatwa berasal dari perkataan Arab iaitu *fatwa* atau disebut juga dalam bahasa Arab sebagai *fitya*. Dalam memberikan pengertian dari segi penggunaannya menurut istilah para ulama telah memberikan pengertiannya berbagai bentuk. Setelah meneliti pengertian-pengertian tersebut penulis dapat menyimpulkannya kepada dua kategori utama iaitu: Pertama, mereka yang memberikan pengertian fatwa sebagai perbuatan mufti mengeluarkan hukum. Kedua, mereka yang memberikan pengertian sebagai nama bagi hukum yang dikeluarkan.

Antara ulama yang menggunakan perkataan fatwa sebagai perbuatan mufti mengeluarkan hukum syariah ialah Jamaluddin al-Qasimi yang mana dalam membuat kesimpulan tentang pengertian fatwa melalui penelitian terhadap perbincangan para ulama beliau menyatakan bahawa fatwa itu bererti menjawab masalah yang menjadi kemusykilan di dalam hukum. Mengikuti al-Misbah,

fatwa itu bererti seorang *alim* mengeluarkan satu fatwa apabila ternyata baginya hukum.¹

Manakala penulis kamus al-Munjid menyatakan bahawa *fatwa* atau *futwa* itu bermaksud perbuatan yang dikeluarkan oleh seorang alim mengenai hukum-hukum yang bersangkutan dengan syariah.² Menurut kamus *Mu'jam al-Wasit* fatwa bermaksud keputusan sesuatu yang dikeluarkan oleh mufti mengenai sesuatu hukum.³

Taha Abdullah al-Dasuki menjelaskan fatwa bererti menerangkan sesuatu hukum yang dikeluarkan oleh *mujtahid mutlak* atau *mujtahid fi al-mazhab*.⁴ Manakala ulama yang memberikan pengertian fatwa sebagai nama kepada hukum yang dikeluarkan oleh mufti ialah al-Badakhshi. Beliau menjelaskan bahawa adalah harus bagi seorang *mujtahid* mengeluarkan fatwa sekiranya ia memenuhi syarat-syarat tertentu mengikut kaedah *usul al-fiqh*.⁵ Melalui penjelasan ini menunjukkan bahawa fatwa itu bermaksud hukum syariah yang diputuskan oleh *mujtahid* (mufti) dan bukannya perbuatan *mujtahid* mengeluarkan hukum.

Dalam Encyclopedia Islam D.G Macdonald menerangkan bahawa fatwa ialah satu pendapat hukum yang diberikan oleh mufti bagi menjawab soalan yang ditujukan kepadanya sama ada oleh hakim atau individu persendirian.⁶

Idris al-Marbawi menyatakan bahawa perkataan fatwa yang berasal dari perkataan Arab itu diistilahkan dalam bahasa Melayu sebagai fatwa yang membawa maksud hukum syarak yang dikeluarkan oleh mufti.⁷ Dalam Kamus Dewan pula, fatwa diertikan sebagai keputusan sesuatu hukum agama (yang belum pernah diputuskan lagi) berdasarkan nas al-Quran, hadith dan sumber-sumber hukum syarak yang lain termasuk *ijtihad* oleh mufti (atau mereka yang berwenang tentang keputusan hukum syarak).⁸

KEDUDUKAN FATWA DALAM PERUNDANGAN ISLAM

Fatwa merupakan salah satu unsur penting dalam perundangan Islam dan perkembangan hukum-hukumnya. Ini kerana banyak persoalan yang berlaku

¹ al-Qasimi, Jamaluddin *Al-fatwa fi al-Islam*, Dar al-kitab al-'ilmiah, Beirut, 1986, hlm. 52.

² Luis Ma'luf, *Al-Munjid*, Dar al-Mashriq, Beirut, 1986, hlm 569.

³ Ibrahim Mustafa, *Al-Mu'jam al-Wasit*, Dar al-Dakwah, Istanbul, (Juzuk Pertama), 1986, hlm. 673.

⁴ al-Dasuki, Taha Abdullah, *Usul al-fiqh*, Kaherah, 1966, hlm. 366.

⁵ al-Badakhshi, *Sharh al-Badakhshi manahij al-'uqul*, Maktabah Muhammad 'Ali Sabih, Kaherah, 1953, Jilid 3, hlm. 191-192.

⁶ D.G Macdonald, *Encyklopedia Islam*, Leiden, 1927, Jilid 2, hlm. 92.

⁷ al-Marbawi, Idris, *Kamus al-Marbawi*, Pustaka Nasional, Singapura, t.t, Jilid 2, Cetakan Ke 4, hlm. 77.

⁸ Hajah Noresah bt. Baharum, *Kamus Dewan*, Dewan Bahasa Dan Pustaka, 1994, Edisi Ke 3, hlm. 350.

di tengah-tengah aktiviti umat Islam masih belum ada hukum yang jelas sama ada di dalam *al-Quran*, *al-Sunnah* atau *ijtihad* para imam *mujtahid* yang terdahulu. Namun begitu, persoalan tersebut yang sentiasa berubah mengikut keadaan dan suasana setempat serta keperluan masyarakat terkini perlu ditangani demi untuk memastikan umat Islam dapat melakukan aktiviti mereka berlandaskan hukum syarak yang menepati kaedah hukum yang sebenar serta sesuai dengan keperluan semasa. Memandangkan penghuraian *al-Quran* dan *al-Sunnah* adalah terhad maka adalah perlu terdapat sumber lain dalam syariat Islam yang boleh memenuhi keperluan tersebut. Keperluan semasa ini dapat ditangani oleh fatwa yang sentiasa dikeluarkan dari semasa ke semasa terhasil daripada penelitian yang dilakukan oleh mufti dan pembantu-pembantunya.⁹

Dalam Islam, pentadbiran undang-undang dijalankan oleh seorang yang bergelar *kadhi*. *Kadhi* yang pertama dalam Islam dilantik oleh Umar bin al-Khattab. Peranan *kadhi* adalah untuk menjatuhkan hukuman ke atas orang yang melakukan kesalahan serta mengembalikan hak kepada empunya. Tidak semua masalah dapat diselesaikan hukumnya oleh *kadhi*. Pada ketika ini *kadhi* perlu kepada fatwa mufti dalam membuat keputusan hukum. Oleh itu, koleksi fatwa sentiasa menjadi rujukan kepada *kadhi-kadhi* dalam membuat satu-satu keputusan mahkamah kehakiman.¹⁰ Perkembangan perundangan Islam sepanjang zaman adalah bergantung kepada fatwa yang dikeluarkan oleh mufti berdasarkan keperluan umat Islam yang sentiasa berubah dan keilmuan mereka tentang kaedah-kaedah syariat Islam.¹¹

Para ulama *usul al-fiqh* bersepakat mengatakan bahawa fatwa yang dikeluarkan oleh sahabat merupakan salah satu sumber perundangan Islam. Namun demikian, mereka tidak sependapat dalam memberikan autoriti kepada fatwa sahabat tersebut dalam perundangan Islam.¹² Sungguhpun Imam Abu Hanifah (60-150 H bersamaan 632-722 M), Imam Malik (93-179 H bersamaan 665-751 M), Imam Syafi'i (150-204 H bersamaan 722-776 M) dan Imam Ahmad bin Hanbal (164-241 H bersamaan 736-813 M) sepakat menerima fatwa sahabat sebagai salah satu sumber perundangan Islam tetapi mereka meletakkan autoriti fatwa sahabat itu di peringkat atau tingkat yang berlainan.¹³

Imam al Syafi'i meletakkan fatwa sahabat di tempat ketiga selepas *nas* dan *ijma'* dalam perundangan Islam. Beliau membahagikan sumber perundangan Islam kepada beberapa peringkat mengikut keutamaan autoriti. Peringkat

⁹ Ahmad bin Ibrahim, *Sources and development of muslim law*, Malayan Law Journal Ltd, 1965, hlm. 37.

¹⁰ Ahmad bin Ibrahim, *Islamic Law In Malaya*, Malaysian Sociological Research Institute Ltd, 1965, hlm. 43.

¹¹ N.J Coulson, *A History of Islamic Law*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1971, hlm 142.

¹² Othman Ishak, *Fatwa dalam perundangan Islam*, Penerbit Fajar Bakti, Kuala Lumpur, hlm. 6

¹³ Ibid.

pertama *al- Quran* dan *al-Hadith*, kedua *al-ijma'*, ketiga fatwa sahabat yang tidak ada percanggahan dengan fatwa sahabat yang lain, keempat fatwa sahabat yang ada percanggahan dengan fatwa sahabat yang lain, dan kelima *al- qiyas*.¹⁴

Dalam kitab-kitab ahli *usul al-fiqh* ada yang menyatakan bahawa al-Syafi'i dalam mazhab barunya tidak menerima fatwa sahabat. Kitab *al-Um* dan *al-Risalah* pula melalui riwayat Rabi' bin Sulaiman menyatakan bahawa Imam al-Syafi'i menerima pakai fatwa sahabat apabila mereka sepakat dalam satu-satu masalah. Manakala apabila mereka berselisih pendapat, maka beliau akan memilih fatwa mereka yang paling hampir dengan *al-Kitab* dan *al-Sunnah*.¹⁵

Imam Abu Hanifah pula meletakkan fatwa sahabat di tempat ketiga selepas *al-Quran* dan *al-Hadith*. Akan tetapi fatwa sahabat yang dimaksudkan oleh beliau ialah fatwa yang menjadi pilihannya berdasarkan pendapatnya sendiri. Beliau telah mengkelaskan sumber perundangan Islam menurut keutamaan autoriti kepada: Pertama *al-Quran*, kedua *al-Hadith*, ketiga fatwa sahabat yang dipilihnya sendiri, keempat *al-ijtihad* yang dilakukan melalui *al-qiyas*.¹⁶

Imam Ahmad bin Hanbal pula meletakkan fatwa sahabat di tempat kedua selepas *nas al-Quran* dan *al-Hadith*. Beliau telah membahagikan sumber perundangan Islam mengikut keutamaan autoriti kepada: Pertama *al-nusus* iaitu *al- Quran* dan *al- Hadith*, kedua fatwa sahabat yang tidak ada percanggahan dengan fatwa sahabat yang lain, ketiga fatwa sahabat yang ada percanggahan dengan fatwa sahabat yang lain, keempat hadis *mursal* dan hadis *dhaif* dan kelima *al- qiyas* yang digunakan ketika darurat sahaja.¹⁷

Manakala Imam Malik meletakkan fatwa sahabat di tempat ketiga selepas *al-Quran* dan *al-Hadith*. Beliau mengklasifikasikan sumber perundangan Islam mengikut autoriti kepada: Pertama *al Quran*, kedua *al-Hadith*, ketiga fatwa sahabat dan keempat *al Ijtihad* yang dilakukan melalui *al-qiyas*, *al-istihsan* dan *masalah al mursalah*.¹⁸

Imam al-Ghazali (450-505 H) mensyaratkan fatwa sahabat yang dijadikan hujah hendaklah mempunyai sandaran yang kuat seperti fatwa yang disandarkan kepada Rasulullah s.a.w. Ini adalah kerana fatwa yang demikian pada hakikatnya dirujuk kepada Rasulullah s.a.w bukannya kepada sahabat yang mengeluarkan fatwa tersebut. Manakala fatwa sahabat yang dikeluarkan secara umum tanpa sandaran kepada *nusus* iaitu *al-Quran* dan *al-Sunnah* tidak boleh dijadikan hujah.¹⁹

¹⁴ al-Syafi'i, *al-Risalah*, Maktabah Mustafa al-Babi al-Halabi, Kaherah, 1940, hlm. 471-476.

¹⁵ M.A. Zahrah, *Usul al- fiqh*, Dar al-Fikr al- 'Arabi, Kaherah, 1948, hlm. 202.

¹⁶ *Ibid.*, hlm 201.

¹⁷ Ibnu al-Qayim, *A'lam al-muwaqi'in.*, Maktabah al-Kulliat al-Azhariah, Kaherah, 1968, Jilid 1, hlm. 29-33.

¹⁸ al-Dahlawi, *Hujjatullah al-Balighah*, Dar al-Kutub al-Hadithah, Kaherah, t.t., Jilid 1, hlm 45.

¹⁹ al-Ghazali, *al-Mustasfa*, Muassasah al-Halabi Wa Shaukatuhu Li al-Nasyr Wa al-Tauzi', Kaherah, 1324H, Jilid 2, hlm. 66-68 dan hlm. 350.

Al-Amidi menjelaskan pula bahawa fatwa sahabat tidak boleh membatalkan fatwa sahabat yang lain kerana kedua-duanya merupakan *ijtihad* yang terhasil melalui penelitian perseorangan atau kumpulan.²⁰ Manakala autoriti fatwa sahabat berhubung dengan fatwa yang dikeluarkan selepas zaman sahabat adalah diperselisihkan oleh para ulamak. Mengikut satu pendapat dalam mazhab Syafi'i, satu pendapat dalam mazhab Hanbali dan segolongan ulama dalam mazhab Hanafi menyatakan bahawa fatwa sahabat adalah mengatasi autoriti fatwa selepasnya yang dilakukan melalui *al-qiyas*. Sekiranya berlaku percanggahan antara fatwa sahabat dengan fatwa selepasnya yang terhasil melalui *al-qiyas* maka hukum fatwa sahabat adalah lebih utama diamalkan. Terdapat pendapat yang mengatakan hanya fatwa Abu Bakar dan Umar sahaja yang menjadi hujah. Walaubagaimanapun, pendapat yang terpilih (*al muhktar*) mengatakan fatwa sahabat tidak menjadi hujah ke atas orang yang kebelakangannya.²¹

Pendapat Syafi'i yang terakhir dan disokong oleh pengikutnya seperti al-Kurkhi dan al-Dabbusi menjelaskan bahawa fatwa sahabat tidak boleh dijadikan hujah sekiranya tidak disertai dengan dalil yang boleh memperkuatkan hujah fatwa tersebut iaitu *al-Quran* dan *al-Sunnah*.²²

Al-Amidi menerangkan bahawa ulama bersepakat mengatakan bahawa orang awam haruslah mengikut fatwa sahabat itu. Akan tetapi bagi mujtahid yang terdiri daripada *tabi'in* dan ulama selepas mereka tidak harus mengikut fatwa sahabat. Ini merupakan pendapat baru dalam mazhab Syafi'i. Manakala pendapat lama dalam mazhab Syafi'i mengatakan golongan *mujtahid* dari kalangan *tabi'in* dan selepas mereka boleh mengikut fatwa sahabat.²³ Al-Amidi membuat kesimpulan bahawa orang awam yang tidak mencapai tahap *mujtahid* wajiblah mengikut fatwa yang dikeluarkan oleh mufti.²⁴

SEJARAH DAN LATAR BELAKANG FATWA

Pada zaman Rasulullah S.A.W fatwa ditangani sendiri oleh baginda dengan panduan secara langsung daripada Allah Ta'ala melalui wahyuNya. Fatwa yang dikeluarkan oleh Rasulullah s.a.w merupakan kata pemutus yang tidak ditolak oleh para sahabat dan orang yang selepas mereka. Segala masalah yang berkaitan dengan *syariat* yang diajukan oleh umat Islam di zaman tersebut dijawab dan

²⁰ al-Amidi, *Kitab Muntaha al-Sul fi 'ilm al-usul*, Maktabah Muhammad Ali Sabih, Kaherah, t.t, Bahagian iii, hlm. 54-55.

²¹ Ibid.

²² Othman Ishak, *Fatwa dalam perundangan Islam*, hlm.17.

²³ al-Amidi, *al-Ahkam fi usul al-ahkam*, Maktabah Muhammad 'Ali Sabih, Kaherah, 1968, Jilid 3, hlm. 199.

²⁴ Ibid.

dijelaskan sendiri oleh baginda sama ada secara terus atau dengan bertangguh. Baginda merupakan tempat rujuk utama segala persoalan kehidupan dalam urusan dan keperluan umat Islam ketika itu.²⁵

Dalam proses mengeluarkan fatwa bagi menjawab persoalan yang ditimbulkan, kadangkala baginda menggunakan pendapatnya sendiri, kadang-kadang menunggu sehingga turunnya *wahyu* memberikan penjelasan dan kadangkala baginda melibatkan para sahabat untuk membincangkan persoalan yang dihadapi untuk membuat keputusan fatwa.²⁶

Fatwa yang dikeluarkan oleh Rasulullah s.a.w ada yang dihafal oleh para sahabat dan dipindahkan kepada orang lain secara lisan dan ada yang ditulis. Diriwayatkan daripada Abu Hurairah yang berkata:

Tidak ada sahabat yang lebih banyak meriwayatkan hadis berkenaan hukum berbanding dengan aku melainkan Abdullah bin Amru kerana dia mencatat hukum yang didengarnya daripada Rasulullah sedangkan aku tidak mencatatnya.

Usaha penulisan fatwa yang dikeluarkan oleh Rasulullah pada zaman baginda adalah lebih berbentuk usaha individu dan tidak berbentuk kolektif serta tidak ada penyelarasan.²⁷

Namun demikian, Rasulullah S.A.W juga kadang-kadang menyerahkan kepada sahabat-sahabat baginda dalam urusan mengeluarkan fatwa bagi menjawab soalan-soalan yang dikemukakan oleh orang awam. Perkara ini dilakukan oleh baginda terutama di kawasan-kawasan yang jauh daripada kota Madinah tempat baginda tinggal. Antara sahabat yang pernah diperakui oleh baginda untuk mengeluarkan fatwa kepada orang ramai ialah Mu'adh bin Jabal yang telah diutuskan sebagai pemimpin agama dan masyarakat di Yaman.²⁸

Setelah Rasulullah S.A.W. wafat urusan mengeluarkan fatwa ditangani oleh para sahabat baginda yang tinggal bertebaran di seluruh Semenanjung Tanah Arab sama ada lelaki atau perempuan. Zaman sahabat ini bermula sejak wafatnya Rasulullah s.a.w pada 11 Hijrah hingga wafatnya sahabat yang terakhir kira-kira penghujung kurun pertama hijrah.²⁹

Ibnu Qayyim menyatakan bahawa para sahabat yang mewariskan fatwa kepada generasi Islam ada 130 orang yang terdiri daripada lelaki dan perempuan. Sahabat yang terbanyak mengeluarkan fatwa ada tujuh orang iaitu Umar bin al-Khattab, Ali bin Abi Talib, Abdullah bin Mas'ud, 'Aishah Ummu al-Mukminin,

²⁵ al-Qasimi, Jamaluddin, *al-Fatwa fi al-Islam*, hlm. 33.

²⁶ al-Dasuki, Dr Muhammad, *al-ijtihad wa al-taqlid fi al-Islam*, Dar al-thaqafah, Qatar, 1987, hlm. 139.

²⁷ al-Qasimi, Jamaluddin, *Fatwa dalam perundangan Islam*, hlm 34.

²⁸ Dr. Muhammad Sayuti, *Tarikh al-Tasyri' al-Islami*, Maktabah al Azhar, Kaherah, 1989, hlm. 52.

²⁹ Muhammad Salam Madkhur, *Madkhal al-fiqh al-Islami*, Dar al-Qaumiah Li al -Taba'ah wa al-Nasyr, Kaherah, 1964, hlm. 30.

Zaid bin Thabit, 'Abdullah bin 'Abas dan Abdullah bin Umar.³⁰ Manakala para sahabat yang sederhana banyak mengeluarkan fatwa ialah Abu Bakar al-Siddiq, Ummu Salamah, Anas bin Malik, Abu Sa'id al-Khudri, Abu Hurairah, 'Uthman bin 'Affan, 'Abdullah bin 'Amru bin al-'As dan beberapa orang lain.³¹

Dasar sahabat dalam memberikan fatwa adalah pada perkara yang telah berlaku sahaja dan tidak membincangkan perkara yang belum berlaku. Oleh itu, fatwa yang diriwayatkan daripada para sahabat adalah tidak banyak.³² Dasar ini dinamakan sebagai '*maslahah 'ammah*' yang bermaksud kepentingan umum kerana kepentingan ini tidak dapat dianggarkan jika sesuatu perkara itu belum berlaku. Justeru itu, para sahabat tidak membuat fatwa pada masalah yang belum berlaku atau mereka tidak membuat ramalan hukum terhadap perkara tersebut. Mereka menganggap perbuatan seperti ini sebagai sia-sia dan membuang masa yang bernilai tinggi.³³

Kaedah yang digunakan oleh para sahabat dalam mengeluarkan fatwa ialah dengan merujuk kepada *al-Quran* dan *al-Sunnah* terlebih dahulu sekiranya mereka menerima sebarang permasalahan yang diajukan. Sekiranya tidak terdapat sebarang petunjuk ke arah penghasilan fatwa daripadanya, para sahabat akan melakukan *qiyas*. Sekiranya tidak dapat juga petunjuk ke arah itu dengan *qiyas* maka mereka akan melakukan *ijtihad* dengan mendalami hukum-hukum yang berkaitan dan mempunyai persamaan dengan permasalahan yang ditimbulkan.³⁴ Kaedah ini dapat dilihat dalam tindakan Umar tatkala beliau berkata kepada Shuraih ketika melantiknya sebagai *Kadhi* di Kufah:

Lihatlah ayat-ayat yang dapat memberi petunjuk kepada engkau di dalam Kitab Allah (al-Quran). Jika al-Quran tidak ada memberi penjelasan hendaklah engkau melihatnya di dalam al-Sunnah. Jika al-Sunnah tidak ada memberi penjelasan maka hendaklah engkau berijtihad dengan fikiran engkau.³⁵

Pada zaman sahabat kebanyakan fatwa dikeluarkan berlandaskan konsep *ijtihad* sahabat itu sendiri. Ini disebabkan kebanyakan sahabat yang mengeluarkan fatwa merupakan para *mujtahid* yang berkelayakan mengeluarkan fatwa melalui *ijtihad* peribadi mereka. Masih belum wujud keterikatan mereka dengan satu-satu *mazhab* pada zaman itu.³⁶

³⁰ al-Qasimi, Jamaluddin, *al-Fatwa fi al-Islam*, hlm. 42.

³¹ Ibid., hlm. 43.

³² Muhammad al-Khudari, *Tarikh al-Tasyri' al-Islami*, Maktabah al-Tijariah al-Kubra, Mesir, 1967, hlm. 95.

³³ Mohammad 'Ali Sais, *Tarikh al-Fiqh al-Islam*, Maktabah Mohammad 'Ali Sabih, Kaherah, t.t, hlm 36-37.

³⁴ Mohamad Salam Madkhur, *Madkhal al-fiqh al-Islami*, hlm.78-79.

³⁵ al-Dahlawi, Waliyullah, *Hujjatullah al-Balighah*, hlm.315.

³⁶ al-Qasimi, Jamaluddin, *al-Fatwa fi al-Islam*, hlm. 46.

Beberapa fatwa baru dan kadangkala berlainan dengan penjelasan *al-Quran* juga telah berlaku pada zaman para sahabat. Ia disebabkan keadaan dan kepentingan umum pada ketika itu menuntut para sahabat berbuat demikian. Sebagai contoh, Saidina Umar bin al-Khattab telah membuat fatwa yang berlainan dengan penjelasan *al-Quran*. Beliau telah mengeluarkan fatwa bahawa tanah yang ditawan oleh tentera Islam di Iraq tidak dibahagikan kepada tentera yang berperang tetapi dikekalkan di tangan penduduk kawasan tersebut. Umar hanya mengenakan cukai tahunan terhadap mereka.³⁷ Mengikut kehendak *al-Quran* pada lahirnya harta *al-fai'* itu mesti dibahagikan satu per lima bagi Allah, Rasul, kerabat Rasul yang terdekat, anak yatim, orang miskin dan empat per lima lagi dibahagikan kepada tentera yang berperang menawan kawasan tersebut. Cara ini tidak diikuti oleh Umar kerana beliau memikirkan kemaslahatan tuan-tuan tanah yang akan hilang mata pencarian serta memikirkan kestabilan negara. Jika tanah itu diberikan kepada tentera Islam yang berperang, siapakah yang akan menanggung tuan tanah yang kehilangan milik mereka. Begitu juga keamanan Iraq sendiri siapakah yang menjaganya dengan percuma. Atas alasan itu para sahabat yang pada mulanya menentang fatwa Umar telah mempersetujuinya.³⁸

Pada zaman sahabat masih belum wujud jawatan mufti yang khusus dan disandang oleh orang tertentu serta ditempatkan di tempat yang tertentu dengan ganjaran yang tertentu. Apa yang berlaku ialah fatwa dikeluarkan oleh para sahabat yang ramai bilangannya yang dikenali sebagai *mujtahid*. Kadang-kala mereka memegang jawatan dalam pentadbiran negara sama ada sebagai ketua negara seperti Abu Bakar dan Umar atau sebagai gabenor seperti Mu'adh bin Jabal dan 'Amru bin al-'As atau sebagai *kadhi* seperti Zaid bin Thabit atau mereka tidak memegang apa-apa jawatan dalam pentadbiran negara tetapi memainkan peranan sebagai tempat rujukan hukum *syarak* seperti 'Aishah dan Abu Hurairah.³⁹

Pada zaman *tabi'in* (penghujung abad pertama hingga awal abad keempat hijrah) fatwa terus berlaku. Ia ditangani oleh golongan *tabi'in* yang tinggal bertebaran di merata tempat yang telah dibuka oleh orang Islam. Antara *tabi'in* yang termasyhur mengeluarkan fatwa pada zaman tersebut ialah Sa'id bin Musaiyib di Madinah, Ibrahim al-Nakha'ei di Iraq, 'Amir bin 'Ayarahbi di Kufah, Yazid bin Habib di Mesir, 'Ata' bin Abi Rabah di Mekah dan Abdul Rahman bin Ghanam al- Asha'ri di Pelastin.⁴⁰

Berlandaskan sumber yang dipercayai jawatan mufti secara rasmi yang dilantik oleh pemerintah adalah bermula di awal zaman *tabi'in* iaitu di zaman

³⁷ 'Ali Hasbullah, *Usul al-tasyri' al- Islami*, Dar al-Ma'arif, Kaherah, 1964, hlm. 80.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid., hlm. 76-80.

⁴⁰ al-Dasuki Muhammad Dasuki, *al- ijtihad wa al- taqlid*, hlm. 162.

pemerintahan 'Umar bin Abdul Aziz yang memerintah dari tahun 96-101 Hijrah.⁴¹ Pada awal zaman *tabi'in* fatwa yang dikeluarkan adalah berlandaskan *ijtihad* mufti yang merupakan seorang *mujtahid* tanpa terikat dengan mana-mana *mazhab fiqah*. Walaubagaimanapun, mufti ketika ini ada yang dengan pembawaan dan pemahaman *mujtahid* pada zaman sahabat yang hampir dengan mereka. Namun demikian pengaruh ini tidak mengikat mereka dengan hukum yang telah diputuskan oleh sahabat tersebut.⁴²

Percanggahan fatwa pada zaman *tabi'in* semakin meluas jika dibandingkan dengan zaman sahabat. Ini berlaku kerana suasana tempat yang jauh di antara satu sama lain, tidak adanya *ijma'* antara mereka dan perpecahan umat Islam dari segi politik kepada pelbagai puak.⁴³ Bermula pada awal kurun kedua sehingga pertengahan kurun keempat fatwa-fatwa yang dikeluarkan oleh *tabi'in* mula terikat dengan mazhab-mazhab yang tertentu seperti mazhab Imam al-Auza'i di Sham, mazhab Imam al-Laith di Mesir dan mazhab yang empat iaitu mazhab Maliki, Syafi'i, Hanafi dan Hanbali. Tradisi fatwa mengikut mazhab tertentu berterusan sehingga ke hari ini.⁴⁴

SYARAT DAN ADAB MUFTI

Ibnu al-Sam'ani berkata dalam kitab *Irshad al-Fuhul* karangan al-Shaukani bahawa mufti ialah orang yang mempunyai tiga syarat kelayakan iaitu ijtihad, 'adil dan tidak mempermudah-mudahkan atau memperingan-ringankan dalam menentukan hukum.⁴⁵ Imam Shatibi dalam kitab *al-Muwafaqat* menyatakan bahawa mufti ialah seorang yang boleh memandu manusia dengan fatwanya kepada pelaksanaan yang sederhana dan sesuai dengan keadaan orang ramai. Mufti tidak boleh berpegang kepada mazhab yang terlalu ketat sehingga menyempitkan kehidupan manusia. Mufti juga tidak boleh terlalu mengambil mudah dan ringan sehingga menyeleweng daripada roh syariat Islam. Ini adalah kerana tujuan Allah menurunkan syariat kepada manusia yang *mukallaf* ialah supaya mereka dapat hidup secara sederhana dan pertengahan tanpa menyempitkan diri dan tidak juga terlalu longgar. Perkara ini dibuktikan di zaman sahabat di mana Rasulullah s.a.w berkata kepada Muadh tatkala beliau memanjangkan sembahyang ketika menjadi imam yang berbunyi:

“Adakah engkau ingin menjadi pembawa fitnah wahai Mu'adh?”⁴⁶

⁴¹ Othman Haji Ishak, *Fatwa dalam perundangan Islam*, hlm. 28.

⁴² al-Dasuki, Muhammad, *al-Ijtihad wa al-taqlid*, hlm. 165.

⁴³ *Ibid.*

⁴⁴ *Ibid.*, hlm. 166.

⁴⁵ al-Qasimi, Jamaluddin, *al-Fatwa fi al-Islam*, hlm. 52.

⁴⁶ As-Syatibi, Ibrahim bin Musa, *al-Muafaqat*, Dar al-Ma'arif, Lubnan, t.t., Jilid 4, hlm. 172-173.

Imam Abu Ishak al-Shairazi dalam kitab al-Lumak berkata:

Mufti hendaklah seorang yang tahu sumber hukum iaitu al-Kitab. Perkara yang perlu diketahui daripada al-Kitab ialah ayat-ayat yang berkaitan dengan hukum-hukum halal dan haram, bukannya ayat-ayat yang tidak berkaitan dengannya seperti ayat-ayat tentang kisah para Nabi. Mufti mesti mengetahui hadith-hadith yang diriwayatkan daripada Rasulullah s.a.w yang menjelaskan hukum-hukum syarak. Mufti juga mesti mengetahui jalan-jalan atau perkara-perkara yang membolehkan seseorang memahami al-Kitab dan al-Sunnah. Ini merangkumi ilmu berkenaan makna sebenar dan majaz, am dan khas, mujmal dan mufassal, mutlaq dan muqaiyyad, mantuq dan mafhum, mengetahui kaedah-kaedah bahasa Arab yang membolehkan seseorang itu memahami kehendak ayat al-Quran dan al-Sunnah. Mufti juga mesti mengetahui hukum perbuatan Rasulullah s.a.w, nasikh dan mansukh, ijma' dan perselisihan pendapat di kalangan salaf, bagaimana cara mengasingkan 'illah, mengetahui tertib susunan dalil-dalil syarak dan bentuk tarjih. Mufti juga mestilah seorang yang dipercayai dan amanah serta tidak mempermudah-mudahkan atau tidak sambil lewa dalam urusan agama.⁴⁷

Imam al-Nawawi dalam mukaddimah kitab Sharah al- Muhadhdhab pula mengatakan :

Mufti hendaklah seorang yang dikenali sebagai seorang yang warak dan kuat berpegang teguh dengan agama. Syarat mufti hendaklah seorang yang dipercayai, jauh daripada perbuatan yang boleh menjadikan dia seorang fasiq, tidak melakukan perbuatan yang menjatuhkan maruah, mempunyai pendapat dan istinbat yang sah. Sama sahaja samada mufti itu seorang yang merdeka atau hamba, perempuan, buta, bisu apabila tulisannya atau isyaratnya boleh difahami.⁴⁸

Sheikh Abu ' Amru bin Solah menyatakan bahawa mufti hendaklah bersifat seperti seorang perawi hadith yang tidak akan terpengaruh dengan sebab tali persaudaraan atau permusuhan, mendapat manfaat atau mudarat dalam proses mengeluarkan fatwa. Ini kerana mufti terangkum dalam hukum seorang yang menyampaikan hukum syarak yang tidak mempunyai apa-apa kepentingan.⁴⁹

Sementara itu, al-Asnawi pula menjelaskan bahawa mufti hendaklah seorang mujtahid sama ada mujtahid mutlak, mujtahid mazhab atau mujtahid fatwa. Mujtahid mutlak ialah mereka yang memenuhi syarat-syarat yang telah ditetapkan oleh ulamak usul al- fiqh iaitu hendaklah menguasai ayat-ayat al-Quran dan al-Sunnah yang berkaitan dengan hukum-hukum syarak, menguasai ilmu-ilmu yang berkaitan dengan al-Quran seperti 'Ulum al-Quran, 'Ulum al-Hadith dan Bahasa Arab. Manakala Mujtahid mazhab pula ialah mereka yang berupaya mentarjih dan menghuraikan nas-nas syarak yang dikemukakan oleh

⁴⁷ al-Qasimi, Jamaluddin, *al-Fatwa fi al-Islam*, hlm. 60.

⁴⁸ al-Nawawi, *al-Majmu'*, Dar al-Shuruq, Kaherah, Jilid 1, hlm. 75.

⁴⁹ al-Qasimi Jamaluddin, *Fatwa fi al-Islam*, hlm. 62.

imam mereka. *Mujtahid mazhab* tidak menggunakan *fatwa* yang sedia ada di sisi imam mereka, akan tetapi mereka mengeluarkan *fatwa* melalui proses dan penelitian yang mereka lakukan sendiri dengan berpandukan nas-nas dan kaedah-kaedah yang telah ditetapkan oleh imamnya. *Mujtahid* ini hendaklah mengetahui apakah sumber yang digunakan oleh imamnya dalam mengeluarkan *fatwa*. Sekiranya sumber itu merupakan hadith maka dia mesti mengetahui *sanad* dan riwayatnya. Sekiranya sumber itu merupakan *qiyas* maka apakah 'illah dan halangan-halangan yang boleh membatalkan proses *qiyas* tersebut. *Mujtahid* ketagori ini ialah seperti Imam Abu Yusuf dalam Mazhab Hanafi dan Imam Al-Rafi'i dalam Mazhab Shafi'i. Manakala *mujthid fatwa* pula ialah mereka yang mahir dalam mazhab imam mereka serta berupaya mentarjihkan mana-mana pendapat imam tersebut tetapi tidak berupaya mengeluarkan pendapat sendiri.⁵⁰

Mujtahid mutlak boleh mengeluarkan *fatwa* mengikut hukum yang diputuskan olehnya sendiri berdasarkan *ijtihad*nya. Ini telah disepakati oleh semua ulama. Sekiranya *mujtahid mutlak* itu mahir dalam beberapa masalah sahaja, dia juga boleh mengeluarkan *fatwa* mengikut hukum yang diputuskan melalui *ijtihad*nya tetapi hanya terbatas dalam lingkungan aspek yang dikuasainya sahaja.

Manakala *mujtahid mazhab* boleh mengeluarkan *fatwa* berdasarkan mazhab *mujtahid* yang dikuasainya tentang sumber pengambilan hukum. *Mujtahid mazhab* harus mengeluarkan *fatwa* berlandaskan mazhab imamnya. Perkara ini telah berlaku berulang kali dalam sejarah umat Islam.⁵¹

Namun demikian, al-Imam al-Asnawi pernah menyebut beberapa pendapat lain berkenaan dengan keharusan *mujtahid mazhab* mengeluarkan *fatwa*. Wujud pendapat yang mengatakan bahawa *mujtahid mazhab* hanya boleh mengeluarkan *fatwa* sekiranya tidak wujud *mujtahid mutlak* pada ketika itu. Ini adalah kerana dia diperlukan untuk memberikan panduan kepada umat Islam pada ketika itu. Terdapat satu pendapat lain yang mengatakan seorang *muqallid* (pengikut sesuatu mazhab) boleh mengeluarkan *fatwa* sekalipun dia tidak berupaya mentarjih atau menghuraikan mazhab imamnya kerana dia hanyalah sebagai pemberitahu hukum yang telah diputuskan oleh imamnya dan bukannya berijtihad mewujudkan hukum yang baru. Ini banyak berlaku pada zaman akhir-akhir ini.⁵²

Ali Hasbullah menyebut dalam kitabnya *Usul al-tashri' al-Islami* bahawa Imam Ahmad pernah berkata:

Seseorang itu tidak harus menceburkan dirinya dalam mengeluarkan *fatwa* sehinggalah dia mempunyai lima ciri berikut: Pertama: Mempunyai niat yang tepat iaitu mencari

⁵⁰ al-Asnawi, *Nihayat al-sulfi 'ilmu al-usul*, Jam'iyah Nayr al-Kutub al-Arabiah, Kaherah, 1345H, Jilid 4, hlm. 579.

⁵¹ Ibid.

⁵² Ibid, hlm. 580.

keredhaan Allah dalam memberikan panduan hukum kepada manusia. Mufti tidak boleh mengeluarkan fatwa kerana hendak mendapatkan pangkat atau ganjaran atau kerana takut kepada pihak pemerintah. Kedua: Mempunyai ilmu, sifat lemah lembut, berhati-hati dan tenang. Keperluan kepada ilmu amat jelas kerana sesiapa yang mengeluarkan fatwa tanpa ilmu maka dia telah terdedah kepada azab Allah. Sifat berhati-hati dan lemah lembut pula mencerminkan kematangan dan kebijaksanaan orang yang berilmu. Ketenangan dan berhati-hati pula penting dalam membuat sesuatu hukum kerana hukum yang diputuskan dengan gopoh dan tidak teliti adalah lebih cenderung kepada tidak sempurna. Ketiga: Mempunyai sifat teguh dan mantap terhadap ilmu dan keputusan yang dibuat. Dengan sifat ini mufti tidak dapat dipengaruhi oleh orang lain atau faktor-faktor sekeliling dalam proses menetapkan fatwa. Keempat: Mempunyai bekalan kehidupan di dunia yang cukup tanpa mengharapkan sesuatu atau pertolongan daripada orang lain. Ini kerana mufti yang masih mengharapkan bantuan hidup daripada orang lain tidak akan dihormati sepenuhnya oleh orang ramai serta kewibawaannya juga tidak teguh. Kelima: Mempunyai pengetahuan tentang keadaan dan perkembangannya semasa yang sedang dihadapi oleh manusia. Mufti yang tidak tahu keadaan dan realiti semasa serta tidak memahami keperluan manusia tidak akan berupaya membuat keputusan fatwa dengan tepat serta ia boleh membawa kepada kerosakan kepada masyarakat.⁵³

Dalam menegaskan syarat mufti hendaklah mengetahui realiti hidup semasa masyarakat, Dr. Yusuf al-Qardhawi berkata:

Mufti yang sebenar hendaklah celik dan mahir tentang realiti hidup semasa supaya dia dapat menghubungkan fatwanya dengan kahidupan manusia. Mufti tidak boleh hanya menulis teori-teori kosong sahaja dan tidak boleh memberikan fatwa yang terawang-terawang tanpa berjejak di bumi. Dengan meneliti dan memahami realiti semasa kehidupan masyarakat mufti dapat membuat batasan yang tertentu serta menetapkan kepentingan-kepentingan yang perlu dijaga.⁵⁴

Syarat ini juga disebut oleh Profesor Tan Sri Ahmad Ibrahim. Beliau mengatakan bahawa fatwa yang dikeluarkan oleh mufti adalah bersandarkan kelayakan keilmuan yang betul-betul mantap serta digandingkan dengan pengetahuan realiti semasa umat Islam bagi memenuhi keperluan mereka yang sentiasa berubah dari semasa ke semasa.⁵⁵

Jamaluddin al-Hasan meletakkan syarat kepada mufti yang bukan seorang *mujtahid mutlak* atau *mujtahid mazhab* dengan berkata :

Apabila mufti yang bukan mujtahid memberikan fatwa yang dipindahkan atau diambil daripada seorang mujtahid, maka untuk mengamalkan fatwa tersebut adalah bergantung

⁵³ Ali Hasbullah, *Usul al-tasyri' al-Islami*, hlm 89-90.

⁵⁴ al-Qardhawi, Yusuf, *Al-fatwa baina al-indhibit wa al-tasaiyub*, Dar al-Sahwah li al-nasyr, 1988, hlm 36.

⁵⁵ Ahmad Ibrahim, *Sources and development of muslim law*, Singapore, 1965, hlm. 43.

kepada hidup atau mati mujtahid tersebut serta ada percanggahan atau tidak dengan fatwa lain. Sekiranya mujtahid tersebut sudah mati dan ada pendapat mujtahid lain yang mencanggahi fatwanya maka fatwa mujtahid yang telah mati itu tidak boleh digunakan. Sekiranya mujtahid tersebut masih hidup dan didengarnya terus atau melalui tulisan yang boleh dipercayai maka fatwa tersebut boleh digunakan.⁵⁶

Pada pendapat penulis, bagi menggunakan sesuatu fatwa bukanlah bergantung kepada hidup atau mati seseorang *mujtahid* yang mengeluarkan fatwa tersebut. Akan tetapi penggunaan sesuatu fatwa oleh mereka yang bukan *mujtahid* adalah bergantung kepada kesesuaian dan ketepatan fatwa yang hendak digunakan. Sekalipun seorang *mujtahid* telah meninggal dunia dan fatwa yang dikeluarkannya berlawanan dengan fatwa yang dikeluarkan oleh *mujtahid* yang masih hidup, jika fatwanya lebih sesuai dan menepati dengan roh syariat Islam dan keadaan semasa maka penulis menganggap fatwa yang telah dikeluarkan oleh *mujtahid* yang telah mati itu adalah lebih sesuai digunakan.

Sebagai tambahan kepada syarat mufti, Dr. Yusuf al-Qardhawi telah menyebut beberapa adab yang sepatutnya diamalkan oleh mufti dalam mengeluarkan fatwa. Antaranya ialah mufti hendaklah mempraktikkan agama dalam kehidupannya. Mufti hendaklah menyuruh *mustafti* (orang yang meminta fatwa) yang datang kepadanya supaya pergi bertanya kepada mufti yang lebih arif tentang topik yang hendak ditanya. Mufti hendaklah bertanya dan berbincang dengan rakan-rakan ulamak yang arif tentang persoalan yang dikemukakan. Mufti hendaklah memberi fatwa berlandaskan kebenaran dan teguh mempertahankan fatwa yang telah diputuskan. Mufti hendaklah merasakan keperluan kepada Allah dengan memohon pertunjuk kepada jalan kebenaran dan menjauhkannya dari sebarang penyelewengan dalam usahanya menetapkan sesuatu fatwa.⁵⁷

Imam al-Haramain⁵⁸ menyatakan syarat mufti yang layak mengeluarkan fatwa secara bebas ialah seorang yang mengetahui dan menguasai bahasa Arab, tafsir, hadith dengan mengikut penjelasan yang telah sedia ada dengan merujuk kepada kitab-kitab hadith yang telah sedia tersusun, *usul al-fiqh*, *fiqh* dan dia bersifat adil kerana orang *fasiq* tidak boleh diterima fatwanya sebagaimana budak kecil. Beliau menjelaskan maksud menguasai ilmu-ilmu tersebut bukanlah semestinya menghafal segala-galanya, tetapi memadai seorang itu berupaya mengetahuinya apabila diperlukan walaupun hanya berkenaan dengan satu-satu pecahan masalah fiqah.⁵⁹

⁵⁶ al-Hasan, Jamaluddin bin Yusuf, *Mabadi al-usul ila 'ilmu al-usul*, Dar al-Adhwa, Beirut, 1986, hlm. 248, 241-243.

⁵⁷ al-Qardhawi, Yusuf, *al-fatwa baina al-indhibat wa al-tasaiyub*, hlm. 41-46.

⁵⁸ Beliau ialah Abi Ma'ali Abdul Malik bin Abdullah bin Yusuf 419-478H.

⁵⁹ Abdul Malik bin Abdullah, *al-Burhan fi usul al-fiqh*, Percetakan Dauhah, Qatar, 1399H, Juzuk 2, hlm. 1330-1332.

KATEGORI DAN PERLANTIKAN MUFTI

Dalam perbahasan *usul al-fiqh* dan sejarah perundangan Islam serta tulisan yang berkaitan dengan fatwa telah dibincangkan tentang kategori mufti yang wujud semenjak zaman sahabat hingga ke zaman kini.

Jamaluddin al-Qasimi ketika membincangkan kategori mufti menyatakan bahawa mufti terbahagi kepada dua kategori iaitu yang pertama mufti *mustaqil* dan yang kedua mufti *ghairu mustaqil*. Mufti *mustaqil* ialah mufti yang bebas dalam melakukan *ijtihad* mengikut pendekatan masing-masing tanpa terikat pada mana-mana mazhab. Mufti *mustaqil* ialah mufti yang berpengetahuan luas serta mahir mengenai dalil-dalil syarak yang termaktub dalam al-Quran dan hadith serta memahami perkara yang bersangkutan dengan *ijma'* dan *qiyas*. Mufti juga merupakan orang yang mahir dalam Bahasa Arab dan kaedah-kaedahnya yang membolehkan mereka memahami kehendak dan maksud sebenar ayat *al-Quran* dan *al-Hadith*.⁶⁰

Manakala mufti *ghairu mustaqil* ialah mufti yang berpegang pada satu-satu mazhab yang tertentu. Mufti *ghairu mustaqil* merupakan seorang yang mengetahui dalil-dalil syarak secara umum serta memahami hal-hal yang berhubung dengan agama keseluruhannya. Ketika hendak mengeluarkan fatwa mufti ini tetap berpegang kepada mazhab yang dipegangnya. Mufti ini hanya layak mengeluarkan fatwa berdasarkan kaedah dan nas yang ada dalam mazhab yang diikutinya sahaja.⁶¹

Ibnu 'Abidin menganggap mufti merupakan orang yang memberitahu hukum syarak kepada orang lain. Beliau mengkategorikan mufti yang layak memberikan fatwa kepada tujuh jenis iaitu:

1. Mufti bertaraf *mujtahid* yang telah mewujudkan kaedah perundangan Islam sendiri (*qawa'id al-usul*) dan cara mengeluarkan hukum *furu'* melalui *al-Quran*, *al-Hadith*, *ijma'* dan *al-qiyas* tanpa berpegang kepada mana-mana dasar yang diamalkan oleh seseorang *imam mujtahid* lain. Imam mazhab yang empat termasuk dalam kategori ini.
2. Mufti yang mampu mengeluarkan hukum melalui dali-dalil dan kaaedah-kaedah yang telah diterangkan oleh imam mereka yang bertaraf *mujtahid*. Kadang-kadang mereka mengeluarkan hukum *furu'* yang bercanggah dengan hukum yang telah ditetapkan oleh imam yang mereka ikuti. Namun demikian mufti jenis ini masih berpegang dengan kaedah perundangan yang telah ditetapkan oleh imam mereka yang bertaraf *mujtahid*.
3. Mufti yang hanya mengeluarkan fatwa mengenai masalah *furu'* tanpa menyanggah fatwa yang telah ditetapkan oleh imam mereka serta tidak

⁶⁰ al-Qasimi, Jamaluddin, *al-Fatwa fi al-Islam*, hlm. 63.

⁶¹ Ibid, hlm. 64.

lari dari kaedah-kaedah perundangan yang telah dijelaskan oleh imam mereka. Fatwa yang dikeluarkan oleh mufti jenis ini hanyalah berkenaan masalah yang belum jelas hukumnya dengan berlandaskan kaedah yang telah ditetapkan oleh imam mereka.

4. Mufti yang bertaraf *muqallid*. Mereka tidak boleh melakukan *ijtihad* tetapi kerana mereka menguasai kaedah-kaedah dan tempat sandaran hukum yang telah ditetapkan oleh imam mereka maka mereka boleh mentafsirkan hukum yang tidak jelas dan yang ada andaian dua tafsiran yang diasaskan oleh imam mereka. Mufti kategori ini boleh mengeluarkan hukum berdasarkan *al-qiyas* terhadap masalah yang berlaku atau berdasarkan penghuraian terhadap kaedah imam mereka.
5. Mufti yang tidak boleh melakukan *ijtihad* tetapi berupaya mentarjihkan pendapat imam yang manakah perlu diutamakan dan sesuai dengan kepentingan masyarakat yang ada.
6. Mufti yang bertaraf *muqallid*. Mufti ini tidak boleh melakukan *ijtihad* dan tidak dapat mengeluarkan fatwa secara sendiri. Mereka hanya mampu membezakan tingkatan pendapat imam mereka. Mereka lebih mirip kepada orang yang memberitahu fatwa yang telah ditetapkan oleh imam mereka.
7. Mufti *muqallid* yang tidak boleh melakukan *ijtihad* dalam mengeluarkan fatwa serta tidak berupaya langsung membezakan antara tingkatan pendapat imam mereka serta tidak mengetahui kaedah perundangan dan dalil yang digunakan oleh imam mereka. Mufti jenis ini adalah tidak diiktiraf oleh syarak dan orang awam dilarang mengikut fatwa yang dikeluarkannya.⁶²

Pada zaman sahabat sehingga penghujung kurun yang pertama hijrah perlantikan mufti secara rasmi oleh pemerintah masih belum berlaku lagi. Orang awam yang mempunyai masalah agama dan perlu diselesaikan demi untuk membolehkan mereka menjalankan aktiviti harian berdasarkan fatwa yang diperolehi akan merujuknya kepada mana-mana mujtahid yang mereka kenali dari kalangan para sahabat. Orang ramai bebas memilih sahabat mana yang hendak diambil fatwa daripadanya asalkan sahabat itu terkenal dan diiktiraf sebagai seorang mujtahid. Pemilihan ini bergantung kepada keyakinan dan kepercayaan mereka terhadap sahabat tersebut. Sahabat yang bertaraf *mujtahid* pula bebas mengeluarkan fatwa tanpa terikat dengan mana-mana aliran mazhab serta tidak ada suatu kuasa yang boleh menghalang mereka.⁶³

Para pemerintah pada masa itu sama ada khalifah atau gabenor kebanyakannya adalah bertaraf *mujtahid*. Sekiranya mereka menghadapi

⁶² Ibid, hlm. 12-13.

⁶³ Othman Ishak, *Fatwa dalam perundangan Islam*, hlm. 19.

kesamaran dalam masalah hukum syarak maka mereka akan melakukan *ijtihad* sendiri atau memanggil sahabat lain yang bertaraf *mujtahid* untuk membincangkan perkara tersebut.⁶⁴ Perlantikan mufti secara rasmi serta wujudnya jawatan mufti bagi sesebuah negeri hanya berlaku pada zaman pemerintahan Khalifah Umar bin Abdul Aziz (98 -101H). Namun demikian, orang awam pada ketika itu masih bebas hendak bertanya kepada *mujtahid* lain yang mereka yakin mempunyai kelayakan melakukan *ijtihad* dalam mengeluarkan fatwa. Semua *mujtahid* pada masa itu juga masih bebas mengeluarkan fatwa melalui *ijtihadnya* sendiri tanpa ada halangan.⁶⁵

Ibnu al-Qaiyim mengkategorikan mufti kepada empat berdasarkan kelayakan yang dimilikinya. Pertama, mufti yang alim tentang al-Quran, al-Hadith, pendapat para sahabat serta perkara-perkara yang berkaitan dengan nas-nas syarak. Mufti kategori ini bebas mengeluarkan fatwa mengikut *ijtihadnya* sendiri. Sekiranya mufti jenis ini berpegang kepada pendapat *mujtahid* lain ia hanyalah merupakan perkongsian ilmu sesama mereka. Mufti seperti ini mempunyai autoriti mengeluarkan fatwa melalui *ijtihad* tersendiri tanpa terikat dengan mana-mana imam *mujtahid*.

Kedua, mufti yang mahir tentang satu-satu mazhab. Mufti seperti ini dinamakan sebagai *mujtahid mazhab*. Mufti ini mengetahui semua fatwa, pendapat, sandaran hukum dan kaedah perundangan Islam yang digunakan oleh imam mazhab yang mereka ikuti. Bidang kuasa yang dimiliki oleh mufti ini ialah mereka bebas mengeluarkan fatwa sekalipun bercanggah dengan fatwa yang diputuskan oleh imam mereka selagi mana mereka berada dalam lingkungan sumber dan kaedah perundangan imam tersebut. Contoh mufti kategori ini ialah al-Kadhi Abu'Ali bin Abu Musa dari mazhab Hanbali, Ibnu Suraj dari mazhab Syafi'i, Abu Yusuf dari mazhab Hanafi dan Ibnu Abdul Hikam dari mazhab Maliki.

Ketiga, mufti yang berpegang teguh dengan satu mazhab, mengetahui serta yakin terhadap fatwa yang dikeluarkan oleh imam mereka dan menyokong kuat dalil-dalil yang digunakan oleh imam tersebut. Akan tetapi mufti ini tidak mahir dengan sumber dan kaedah perundangan imamnya. Mufti ini tidak layak mengeluarkan fatwa yang bercanggah dengan fatwa yang telah dikeluarkan oleh imamnya. Mufti kategori ini hanya layak menyampaikan fatwa yang telah dikeluarkan oleh imamnya kepada orang awam yang memerlukan penjelasan hukum syarak.

Keempat, mufti yang alim tentang berbagai mazhab serta menguasai semua fatwa serta hukum *furu'* mazhab yang diikutinya. Mufti sebegini lebih suka berpegang dengan fatwa imamnya daripada berpegang dengan hadith sahih. Pada

⁶⁴ al -Qardhawi, Yusuf, *Ijtihad dan taqlid*, hlm. 153.

⁶⁵ Othman Ishak, *Fatwa dalam perundangan Islam*, hlm. 19.

hakikatnya mufti ini hanyalah sebagai pemberitahu tentang fatwa imamnya dan bukannya fatwa yang dikeluarkannya sendiri.⁶⁶

Jamaluddin al-Hasaan menyatakan bahawa sebenarnya seseorang *mujtahid* boleh jadi mahir dalam melakukan *ijtihad* dalam satu ilmu tetapi tidak mampu melakukan *ijtihad* dalam ilmu yang lain. Malah boleh jadi dia hanya mampu melakukan *ijtihad* dalam satu-satu masalah sahaja tetapi tidak boleh berbuat demikian dalam masalah yang lain.⁶⁷

PROSEDUR RUJUKAN FATWA

Sekiranya seseorang mufti menerima persoalan hukum syarak yang masih belum jelas hukumnya maka adalah menjadi kewajipannya menyelesaikan masalah tersebut atau menyuruh orang yang bertanyakan soalan tersebut bertanya kepada mufti yang lain. Ini kerana menyelesaikan persoalan yang memerlukan penjelasan hukum itu merupakan *fardhu kifayah* ke atas para mufti yang mempunyai kelayakan.⁶⁸ Sekiranya mufti hendak menyelesaikan masalah tersebut maka dia hendaklah melihat ke dalam al-Kitab terlebih dahulu. Sekiranya terdapat ayat yang menyentuh masalah tersebut, mufti tidak boleh mengamalkan terus zahir ayat melainkan setelah meneliti ada atau tidak *mukhassis* kepada zahir ayat tersebut. Sekiranya terdapat *mukhassis* maka tidak boleh digunakan zahir ayat. Sebaliknya, jika tidak ada *mukhassis* maka hendaklah ditetapkan hukum berlandaskan zahir ayat.

Apabila tidak terdapat ayat al-Quran yang boleh dijadikan rujukan maka hendaklah ditinjau zahir hadith-hadith mutawatir dengan syarat tidak ada *mukhassis* kepada zahir hadith mutawatir tersebut. Dalam keadaan yang mana tidak terdapat juga dalil yang boleh menghasilkan hukum setelah melalui peringkat-peringkat di atas maka hendaklah diteliti matlamat dan masalah syariat Islam yang diturunkan oleh Allah kepada manusia serta hendaklah diteliti kepentingan umum yang boleh menjamin kesejahteraan hidup manusia secara individu dan masyarakat. Sekiranya tidak didapati kepentingan umum maka hendaklah dihasilkan hukum secara *ijma'*. Sekiranya tidak juga didapati maka hendaklah dilakukan *qiyas* iaitu mencari persamaan hukum di antara masalah yang baru dengan masalah lama yang telah sedia ada hukumnya dengan syarat ada persamaan *'illah*.⁶⁹

⁶⁶ Ibnu Qaiyim, *A'lam al-mawaqif*, Kaherah, 1955, Jilid 4, hlm. 212-214.

⁶⁷ al-Hasan, Jamaluddin, *Mabadi al-usul ila 'ilmu al-usul*, hlm. 243.

⁶⁸ Ibid, hlm. 247.

⁶⁹ Abdul Malik bin Abdullah, *al-Burhan fi usul al-fiqh*, hlm. 1338.

PERCANGGAHAN FATWA

Perbezaan antara fatwa-fatwa yang dikeluarkan telah berlaku sejak zaman para sahabat lagi. Pada zaman tersebut perbezaan fatwa berlaku disebabkan oleh beberapa faktor. Antara faktor terkuat ialah perbezaan sumber hadith yang diterima. Ini adalah kerana terdapat setengah sahabat yang menerima hadith tertentu tetapi hadith yang sama tidak diterima oleh sahabat yang lain.⁷⁰

Sekiranya berlaku percanggahan fatwa antara dua orang mufti atau lebih di dalam masalah yang sama maka *mustafti* hendaklah mengikut fatwa yang diputuskan oleh mufti yang lebih 'alim dan lebih *wara*'. Jika kedua-duanya mempunyai persamaan dalam sifat-sifat tersebut maka *mustafti* hendaklah mengikut fatwa yang diputuskan oleh mufti yang lebih tegas dan berhati-hati dalam mengeluarkan fatwa. Jikalau kedua-dua mufti itu mempunyai keilmuan, sifat *wara*' dan ketegasan yang sama maka pada ketika itu *mustafti* bolehlah bertanya kepada dirinya sendiri mufti manakah yang hendak diikuti fatwanya.⁷¹

Apabila mufti yang diikuti fatwanya meninggal dunia dan dilantik mufti baru lalu mengeluarkan hukum fatwa yang berbeza dengan mufti yang sebelumnya dalam masalah yang sama, maka para *usuliyun* telah berselisih pendapat untuk menentukan adakah *mustafti* perlu mengikut hukum fatwa yang telah ditetapkan oleh mufti yang telah mati atau hukum yang ditentukan oleh mufti yang baru. Bagi yang berpendapat *mustafti* perlu mengikut mufti yang telah meninggal dunia memberikan alasan bahawa hukum yang telah difatwakan oleh mufti yang telah meninggal itu tidak terbatal dengan kematiannya kerana yang mati adalah mufti dan bukannya fatwanya. Manakala mereka yang berpendapat *mustafti* perlu mengikut hukum yang ditetapkan oleh mufti yang baru memberikan alasan bahawa mufti yang ada pada masa itu adalah lebih mengetahui tentang suasana dan keperluan semasa.⁷² Penulis berpendapat hidup atau mati seorang mufti bukannya faktor utama dalam menggunakan fatwa atau tidak menggunakannya. Akan tetapi faktor utama dalam menentukan sesuatu fatwa boleh digunakan atau tidak adalah kesesuaiannya dengan roh syariat Islam dan keadaan semasa.

Jamaluddin al-Qasimi menyatakan bahawa para *usuliyun* mempunyai lima pendapat dalam masalah ini iaitu pertama, *mustafti* hendaklah mengambil fatwa yang paling ketat. Kedua, *mustafti* hendaklah mengambil fatwa yang paling ringan. Ketiga, *mustafti* hendaklah *berijtihad* untuk menentukan mufti mana yang lebih utama diikuti. Keempat, *mustafti* hendaklah bertanya kepada mufti lain dan mengikut salah satu mufti yang berbeza tersebut yang menepati fatwa

⁷⁰ al-Amidi, *al-Ahkam fi usul al-ahkam*, hlm. 114.

⁷¹ Abdul Malik bin Abdullah, *al -urhan fi usul al- fiqh*, hlm. 1544.

⁷² Ibid., hlm.1537.

yang ketiga. Kelima, *mustafti* boleh memilih mana-mana fatwa yang disukainya.⁷³

Perbezaan fatwa juga kadang-kadang berlaku hasil daripada seorang mufti. Ini berlaku apabila perubahan pada fatwa yang dikeluarkannya. Jamaluddin al-Hasan menyatakan bahawa sekiranya seorang mufti telah melakukan satu *ijtihad* dan menetapkan hukum bagi satu-satu masalah, kemudian *ijtihadnya* berubah lalu menetapkan hukum yang berlainan dengan hukum yang telah diputuskan sebelumnya maka pada ketika itu *mustafti* hendaklah mengikut fatwa kedua yang ditetapkan oleh mufti tersebut.⁷⁴

MASALAH YANG SAMA BERULANG

Apabila berlaku dua kes yang sama dalam waktu yang berlainan, menurut Imam al-Haramain (419 - 478 H) sekiranya fatwa terhadap kes yang pertama dahulu berlaku telah disokong dengan dalil-dalil yang *qat'i* maka tidak perlu lagi seseorang itu merujuk kepada mufti untuk mendapatkan fatwa bagi kes yang sama berlaku buat kali ke dua. Alasan yang diberikan oleh Imam al-Haramain ialah hukum yang telah ditetapkan melalui nas *qat'i* tidak akan berubah pada waktu yang lain. Imam al-Haramain memberikan alasan bahawa pada zaman sahabat hukum bagi masalah yang berulang disamakan dengan hukum masalah yang telah pernah berlaku sebagai mencontohi mufti yang dahulu dalam melakukan *ijtihad*. Manakala setengah ulamak lain berpendapat jika berulang masalah yang sama buat kali ke dua atau lebih maka *mustafti* hendaklah merujuknya kepada mufti dan tidak boleh menyamakannya dengan hukum masalah pertama yang telah berlaku. Alasannya ialah *ijtihad* boleh berubah, maka boleh jadi masalah yang sama mempunyai hukum yang berlainan terutama apabila suasana dan keperluan juga turut berubah.⁷⁵

Jamaluddin al-Qasimi pula menyatakan sekiranya masalah yang sama berulang di masa yang lain maka *mustafti* perlu bertanyakan fatwa buat kali ke dua kerana kemungkinan pendapat mufti berubah berdasarkan keadaan semasa yang sentiasa berubah. Ada juga pendapat yang menyatakan bahawa *mustafti* hendaklah terus berpegang kepada fatwa yang telah ditetapkan bagi masalah yang pertama berlaku kerana hukum masalah itu sudah sedia dimaklumi serta hukum asal menyatakan bahawa mufti akan tetap terus dengan hukum yang telah ditetapkannya.⁷⁶

⁷³ al-Qasimi, Jamaluddin, *Fatwa fi al-Islam*, hlm. 105.

⁷⁴ al-Hasan, Jamaluddin, *Mabadi' al-usul ila 'ilmu al-usul*, hlm 247.

⁷⁵ Abdul Malik bin Abdullah, *al-Burhan fi usul al-fiqh*, hlm 1338.

⁷⁶ al-Qasimi, Jamaluddin, *Fatwa fi al-Islam*, hlm 108.

KEDUDUKAN FATWA DI MALAYSIA

Fatwa dikeluarkan oleh mufti setiap negeri di Malaysia yang dilantik oleh Sultan atau Yang Dipertuan Agong. Mufti berperanan membantu dan menasihati Sultan atau Yang Dipertuan Agong berkenaan dengan semua perkara Hukum Syarak sama ada melalui perintah Sultan atau Yang Dipertuan Agong, atas kehendak sendiri atau atas permintaan mana-mana melalui surat yang ditujukan kepada Mufti. Fatwa di Malaysia sebenarnya berada di bawah bidang kuasa setiap negeri yang mempunyai Jawatankuasa Fatwa yang sepertimana yang diperuntukkan dalam Enakmen Pantadbiran Hukum Syarak (enakmen induk). Jawatankuasa Fatwa ini mempunyai nama yang berlainan disetiap negeri seperti Johor dipanggil Lujnah Fatwa, negeri Terengganu, Kedah dan Sarawak disebut sebagai Jawatankuasa Fatwa, Kelantan dikenali sebagai Jama'ah Ulama, Selangor dikenali sebagai Jawatankuasa Perunding Hukum Syarak, Wilayah Persekutuan dan Sabah disebut sebagai Jawatankuasa Undang-Undang Majlis manakala di Negeri Sembilan, Pahang, Perlis, Perak, Pulau Pinang dan Melaka dikenali sebagai Jawatankuasa Syariah.⁷⁷ Melihat kepada nama Jawatankuasa Fatwa di negeri-negeri di Malaysia, tergambar kepada kita bahawa bidang kuasa mengeluarkan fatwa ini adalah di bawah bidangkuasa negeri-negeri seperti mana yang telah di tetapkan dalam Perlembagaan Persekutuan. Ia juga menggambarkan ketidakseragaman di dalam membuat sesuatu fatwa kerana ia bergantung sepenuhnya kepada negeri-negeri yang ada dalam Malaysia.

Akta Pentadbiran Undang-undang Islam (Wilayah-Wilayah Persekutuan) 1993 (Akta 505) dalam Bahagian 111 dari seksyen 32 sehingga 39 memperuntukkan secara khusus tentang perlantikan Mufti, kuasa Hal Ehwal Agama dan Jawatankuasa Perundingan Hukum Syarak. Seksyen 37 memperuntukkan tentang penubuhan satu jawatankuasa yang dikenali sebagai Jawatankuasa Perundingan Hukum Syarak yang hendaklah terdiri daripada mufti sebagai pengerusi, Timbalan Mufti, dua orang anggota Majlis yang dinamakan oleh Majlis, tidak kurang dua orang yang dilantik oleh Majlis dan seorang pegawai Jabatan Agama Islam Wilayah-Wilayah yang dilantik oleh Majlis yang hendaklah menjadi Setiausaha kepada Jawatankuasa Perundingan Hukum Syarak.

Dalam seksyen 34 (2) Enakmen Pentadbiran Perundangan Islam Selangor 1989 (no. 2 tahun 1989) , Jawatankuasa Perunding Hukum Syara' hendaklah terdiri Mufti sebagai Pengerusi, Timbalan Mufti, Penasihat Undang-undang Negeri Selangor, seorang pegawai dari Jabatan Agama Islam yang mahir dalam Hukum Syara' yang dilantik oleh Majlis dan sekurang-kurangnya dua orang

⁷⁷ Suwaid Tapah, 'Undang-undang pentadbiran Fatwa di Malaysia' [1993] 1 : 2 *Jurnal Syariah* 348

tetapi tidak lebih daripada lima orang yang dilantik oleh Majlis terdiri daripada orang yang mahir dalam Hukum Syarak.

Menurut peruntukkan undang-undang pentadbiran Islam negeri-negeri, jika Mufti hendak membuat fatwa, dia hendaklah memanggil suatu mesyuarat Jawatankuasa ini dan membuat kajian-kajian atau penyelidikan bagi tujuan perbincangan tentang sesuatu isu yang dicadangkan itu serta menyediakan satu kertas kerja mengenainya. Ini bermakna, ijtihad *jamaie* atau ijtihad beramai-ramai atau ijtihad jawatankuasa penting dan telah diperundangan di Malaysia kerana pada masa kini memang sukar untuk mendapatkan orang yang sampai ke tahap mujtahid.⁷⁸

Semasa mengeluarkan fatwa atau pendapat, Mufti atau Jawatankuasa Fatwa hendaklah mengikut *qaul muktamad* Mazhab Syafi'i. Walau bagaimanapun, jika Mufti atau Jawatankuasa Fatwa berpendapat bahawa dengan mengikut *qaul muktamad* daripada mazhab Syafi'i, ia akan bertentangan dengan kepentingan awam, maka mereka boleh mengikuti qaul muktamad Mazhab Hanafi, Mazhab Maliki atau Mazhab Hambali. Jika Mufti berpendapat tiada suatu daripada qaul Mazhab yang empat ini yang boleh diikuti, maka Mufti boleh memutuskan masalah itu mengikut pendapatnya dengan syarat pendapatnya itu tidak berlawanan dengan kepentingan awam.⁷⁹

Sesuatu Fatwa yang dikeluarkan sendiri oleh Mufti atau Jawatankuasa Fatwa hendaklah membuat dan memberitahu dalam Warta kerajaan berkenaan sesuatu persoalan atau pertikaian Hukum Syarak tersebut. Jika sesuatu fatwa itu telah diwartakan dalam Warta maka sesuatu fatwa itu akan mengikat dan menjadi suatu undang-undang kepada orang Islam yang tinggal di negeri tersebut. Jika seseorang Islam mengingkarinya setelah fatwa itu diwartakan maka ia boleh dikenakan tindakan di dalam enakmen kesalahan jenayah syariah kerana melanggar fatwa yang dikeluarkan oleh mufti atau Jawatankuasa Fatwa. Hal ini dapat dilihat di dalam kes *Pendakwa Syarie lwn. Fahyu Hanim bt. Ahmad dan lain-lain*, kes Jenayah bil. 511 di Mahkamah Tinggi Syariah Selangor mengekalkan hukuman denda yang dikeluarkan oleh Mahkamah Rendah Syariah Petaling Jaya terhadap kesalahan melanggar fatwa Mufti yang dinyatakan dalam warta yang telah diwartakan pada tarikh 11/5/1995:

Adalah haram bagi wanita Islam menyertai apa-apa jenis pertandingan ratu cantik

⁷⁸ Mahmud Saedon, *Institusi pentadbiran undang-undang dan kehakiman Islam*, Dewan Bahasa Dan Pustaka, Kuala Lumpur, 1998, hlm. 163.

⁷⁹ Ahmad Mohaad Ibrahim, *Acara Mufti membuat fatwa*, dalam Abdul Monir Yaacob & Wan Roslili Abd. Majid (peny.), *Mufti dan fatwa di negara-negara Asean*, Institut Kefahaman Islam Malaysia, Kuala Lumpur, 1998, hlm. 96.

Fatwa yang telah dikeluarkan oleh mufti terdahulu boleh dibuat pindaan, ubah suaian atau dibatalkan oleh mufti atau Jawatankuasa Fatwa yang baru. Pindaan, perubahan atau pemansuhan itu hendaklah diisytiharkan dalam warta kerajaan dan dengan itu, ia akan mengikat semua orang Islam dalam negeri tersebut. Di Wilayah Persekutuan dan Selangor sesuatu fatwa hendaklah diiktiraf oleh semua Mahkamah Syariah dalam negeri tersebut sebagai autoritatif berhubung semua perkara yang dinyatakan di dalamnya. Walau apapun undang-undang bertulis yang berlawanan, mufti tidaklah boleh dipanggil untuk memberikan pendapatnya atau keterangan berhubung hukum syarak di Mahkamah Sivil atau Mahkamah Syariah. Akan tetapi, jika persoalan hukum syarak perlu diputuskan di mahkamah selain daripada Mahkamah Syariah, mahkamah itu boleh meminta pendapat Mufti tentang persoalan tersebut dan mufti boleh memperakukan pendapatnya kepada mahkamah yang meminta pendapat tersebut. Situasi ini boleh dilihat dalam beberapa kes yang dibicarakan di Mahkamah Sivil seperti kes *Re Dato Bentara Luar Haji Yahya bin Yusof & Anor v. Hassan bin Othman & Anor*,⁸⁰ *Majlis Agama Islam Pulau Pinang v. Isa Abdul Rahman & Satu Yang Lain*,⁸¹ *Dalip Kaur v. Pegawai Polis Daerah, Balai Polis Daerah Bukit Mertajam & Anor*,⁸² *Halimahtussadiah v. Public Service Commission*,⁸³ serta banyak kes lagi di Mahkamah Sivil yang meminta pandangan Mufti berhubung dengan sesuatu perkara Hukum Syarak.⁸⁴ Disamping itu, sesuatu fatwa hendaklah disiarkan dalam bahasa kebangsaan dalam tulisan rumi tetapi teks fatwa dalam tulisan Jawi juga boleh disiarkan.

Bagi tujuan penyelarasan dan penyelaragaman fatwa di antara negeri-negeri di Malaysia, Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan elah ditubuhkan pada tahun 1970 di bawah pentadbiran Majlis Kebangsaan Bagi Hal Ehwal Ugama Islam Malaysia. Kemudiannya Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan ini diletakkan dibawah pentadbiran Bahagian Hal Ehwal Islam (BAHEIS), Jabatan Perdana Menteri pada tahun 1984. Akhirnya pada tahun 1997, Jawatankuasa Fatwa Kebangsaan ini diletakkan pula di bawah Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), Jabatan Perdana Menteri. Di antara peranan Jawatankuasa ini adalah bertujuan untuk membincangkan sesuatu isu besar yang berkehendak jawapan dari sudut Islam. Selain itu, jawatankuasa ini juga bertujuan untuk menyeragamkan semua fatwa yang terdapat di Malaysia supaya tidak tibul kepelbagaian fatwa di setiap negeri.

⁸⁰ [1982] 2 MLJ 264.

⁸¹ [1992] 2 MLJ 244.

⁸² [1992] 1 MLJ 7.

⁸³ [1992] 1 MLJ 513.

⁸⁴ Farid Sufian Shuaib, Tajul Aris & Mohd Hisham, *Administration of Islamic law in Malaysia : Text and material*, Malayan Law Journal, Kuala Lumpur, 2001, hlm. 277-282

Beberapa kajian telah dibuat tentang perbezaan fatwa antara negeri-negeri berhubung isu yang timbul. Antaranya ialah tentang isu mengenai Kumpulan Wang Simpanan Pekerja terhadap waris atau penama, adakah dianggap wasiat atau penama dan harus dibahagikan selepas itu. Walaubagaimanapun, semua kerajaan negeri telah bersetuju untuk mewartakan fatwa yang dikeluarkan oleh Majlis Fatwa Kebangsaan berhubung dengan pengharaman aqidah aurat Muhammadiyyah yang dibawa oleh kumpulan al-Arqam dahulu.

Sebagai contoh, Jawatankuasa Syariah Negeri Melaka menerusi Warta Kerajaan Negeri Melaka Jilid 44/No 14, bertarikh 25 hb. Mei 2000 telah mewartakan bahawa zakat ke atas pendapat bagi pengajian adalah wajib dikeluarkan oleh setiap orang Islam yang layak bagi seluruh Negeri Melaka. Fatwa yang telah diwartakan ini adalah mengikat setiap orang Islam yang bermastautin di negeri Melaka untuk mengeluarkan zakat gaji yang mereka perolehi berdasarkan syarat-syarat yang tertentu.

KESIMPULAN

Tugas mengeluarkan hukum adalah tugas yang diwarisi daripada Nabi Muhammad S.A.W. dan diikuti oleh para sahabat serta tabi'in sehinggalah ke hari ini. Para mufti berperanan untuk mengeluarkan hukum berdasarkan persoalan semasa yang banyak timbul sekarang ini walaupun para mufti tidak mencapai taraf *mujtahid* sepertimana yang telah dibincangkan di atas. Ini adalah berasaskan kaedah fiqh iaitu kaedah darurat dan ijtihad yang mana persoalan semasa perlu dijawab oleh mereka yang mahir tentang hukum syarak supaya masyarakat Islam tidak terkeliru dengan persoalan-persoalan semasa. Apatah lagi jawatan mufti ini telah dilantik oleh pemerintah sendiri bagi tujuan menerangkan permasalahan hukum yang timbul sama ada berdasarkan pendapat mufti itu sendiri atau secara *musyarah* di kalangan pakar-pakar dalam bidang masing-masing. Oleh yang demikian, tidak timbul permasalahan fiqh yang statik kerana mereka yang diberi tanggungjawab untuk menyelesaikan permasalahan hukum sentiasa membuat kajian yang rapi selaras dengan kehendak al-Quran dan al-Sunnah.

Hasnan Kassan
Pusat Pengajian Umum
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi, Selangor D.E.
Malaysia

Jasri Jamal
Fakulti Undang-undang
Universiti Kebangsaan Malaysia
43600 UKM Bangi, Selangor D.E.
Malaysia

